

nin şahidi oluruq. Vronski ilə görüş-dən sonra o, Aleksey Kirilloviçlə münasibətlərinin irəliləməsi dövründə şeytanın daha da artan dəhşətli gücünə qarşı müqavimət göstərməli olur.

Beləliklə, ərini aldatmağa başlayan qəhrəman bunu necə asanlıqla bacardığına özü də heyrlənir. “O, özünü gözəgörünməz yalan əlbisəsi içərisində hiss edirdi. Hansısa pünhan qüvvənin ona yardımçı olduğunu, himayə etdiyini duyurdu”, - deyə L.N.Tolstoy yazırdı. Aleksey Aleksandroviçin bağ evinə arvadının yanına gəlişi epizodunda isə Anna artıq mübarizə apara bilmir, heç buna cəhd də göstərmir: o, “özünün artıq yaxşı bələd olduğu yalan ruhunu hiss etdiyi üçün gecikmədən həmin ruha tabe oldu”. O, həmin ruhun ona pıçıldadığı sözlərlə danışır. Müəllif kimi oxucu da qəhrəmana acıyır, amma Kareninanın öz zəifliyinin

həm cavanlara xas, çılgınlıq, tələsik qərar vermələr (Anna). Çünki əsərin yazıldığı dövrdə Tolstoy əlli yaşının astanasında idi. Bu yaş elədir ki, insan həm özünü qocalara nisbətə cavan, cavanlara nisbətə qoca hiss edir. Tolstoyun yaşı haqqında Valeriya Gennadiyevna Andreyeva “L.N.Tolstoyun “Anna Karenina” romanında şəxsi maraqla ümumi rifahın birləşməsi” məqaləsində belə yazır: “Maraqlıdır ki, “Anna Karenina” romanının yazılma tarixi (1873-1877-ci illər - bu zaman Tolstoy 45-49 yaşlarında olub) yazıçının özü tərəfindən xüsusi olaraq yaş həddinə baxış nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilib. “İnsan özünü dünya kimi qeyri-individual şəkildə və fərd olaraq dərk edir”. Hər şey də elə bundan başlanır. İnsan ətraf aləmi az-çox dərk edə bilir, ya da mən yaş həddinə nəzərən qavrayıram. Və təkcə bir yaş həddi (40-50 il) hər iki

rəkət edən vaxt”da bir sıra təsvirlər, “ətraf mühit” sıxışdı. Beləcə modernizm özündən əvvəlki bir sıra ədəbi cərəyanların şərtliliyini sübut etmiş oldu. Anna Kareninin təhtəşüurdaki şuraltı düşüncələri isə həm məkənlə, həm də zamanla bağlıdır. Naturalizm xəyalın təsviri kimi meydana çıxır.

Valeriya Gennadiyevna Andreyeva “L.N.Tolstoyun “Anna Karenina” romanında şəxsi maraqla ümumi rifahın birləşməsi” məqaləsində bir məsələnin üstündə dayanır: “V.V.Kojinov Qərb və rus ədəbiyyatının fərqi qeyd edir: “Qərb ədəbiyyatında qarşımızda individ (insan, şəxs - X.N.) və xalq təqdim edilir, rus ədəbiyyatında isə şəxsiyyət və xalq... “İndivid” və “xalq” anlayışları hər şeydən əvvəl azadlıq, məhdudiyət anlayışlarını özündə birləşdirir, individ və xalq bütünlüklə müstəqil anlayışlardır. Bununla belə, “şəxsiyyət” və “xalq”ın müstəqilliyi, məhdudiyətləri deyil, onların özlərində ümumi dəyərləri qoruyub saxladıkları daxili dünyasıdır”. Belə düşünmək olar ki, Tolstoyun qarşısında üzləşdiyi çətinliklər səbəbindən ümumi daxili aləminin dərinliyinin tapılması problemi dayanır”. Burdan belə qənaətə gəlmək olur ki, Rus ədəbiyyatında “individ” deyəndə fərd, şəxs yox, xalq nəzərdə tutulur. Qərb ədəbiyyatında isə individ “insan”, “şəxs” deməkdir. Ruslar “insan” deyəndə daha çox öz xalqlarını nəzərdə tuturlar. Ona görə Raskolnikov cinayətinin səbəbini mühitdə, Anna Karenina faciəsinin səbəbini öz dövründə görür. Yəni burada məsələ rus millətinə aid zaman və məkəndən gedir. Rus ədəbiyyatı əksər cəhətləri ilə millətçidir. Hətta romantikası ilə də. Bəs Qərb ədəbiyyatı rus ədəbiyyatından necə təsirləndi? Kafkadan ta Orxan Pamuka qədər rus ədəbiyyatından təsirlənən yazıçılar rus obrazlarını fərdi faciələrin, iztirabların daşıyıcısı kimi qəbul etdilər. Beləcə duzlu su təmiz suya qarışmadı...

Levinin xilasını xalqa qayıdışda tapmasının əsas səbəbi budur. Tolstoy göstərir ki, xilas həm də rusluğumuza dönüşdür. Annanın faciəsi isə individ olmasını dərk etməsində...

ZAMANIN BASQISI

İnsan yaşayanda ömrün hər dəqiqəsinin fərqinə varmır, hər ötən dəqiqənin bitməsinə hiss etmir. Amma keçmişini dərinləndirən xatırlayanda sanki hər dəqiqənin fərqinə varır. Ona görə də insan günahlarını xatırlayanda həm də unutduğu zamanın basqısını hiss edir. Anna Karenina da belədir. O xəyanət edəndən son

əvvəli ötən sayda

İKİ SİMA ARASINDA

Levin özündən qaçmaqla sanki şeytandan qaçır. Anna isə özünü anlamağa çalışmaqla şeytanla müttəfiqliyə razılaşıır. Levin kəndə çəkilməyədi şeytani əməllərə qol qoyacaqdı. O, içindəki şeytandan gizlənərək özünü anlamağa çalışır. Amma isə içindəki şeytanla üz-üzə gələrək öz kimliyini ortaya qoyur. Hər

kəsin qəlbində şeytan bir cür peyda olduğuna görə hərənin qəlbində şeytan başqa cür zühur edir, ortaya çıxır. N.A.Nekrasov adına Kostromski dövlət universitetinin əməkdaşı, filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Valeriya Gennadiyevna Andreyeva “L.N.Tolstoyun “Anna Karenina” romanında şəxsi maraqla ümumi rifahın birləşməsi” məqaləsində bu barədə yazır: “Yada salağ ki, əsərin finalında qəhrəman Levinin “bəxş edəcəyi”, “şübhəsiz ki, xeyirxahlıqla dolu olan” gələcək həyatının “hər bir anı” haqqında danışır. Təsədüfi deyil ki, söhbət hər dəqiqədən gedir, - oxucu dərk edir ki, müəllif bizi ayıq-sayıq güclərlə fasiləsiz mübarizənin mühümlüyünün təsdiqinə, daimi ziddiyyət haqqındakı düşüncələrə doğru aparır, amma o, zalım deyil: “Ayıq olun, çünki rəqibiniz şeytan nəriləyən şir təkizi sizi parçalamağa hazır şəkildə gəzir. Ona qarşı hədsiz imanla müqavimət göstərin...” Bizim fikrimizcə, Levinin düşüncələrində “qadir olmaq” sözü təkcə “bacararam” felinin sinonimi deyil. Onun köməyi ilə Tolstoy şəxsiyyətin ətraf aləmə xeyirxah təsir edən gücünü və Tanrının iradəsinə ortağ olmasını önə çəkir.

Levindən fərqli olaraq Anna Karenina əsərin bədii zamanına nəzərən şeytanın hökmünə getdikcə daha çox tabe olur. Romanın mətnində biz dəfələrlə Annanın şeytana itaəti-

təsdiqinə necə yaxınlaşmasını və zalımlıqla bərqərar olmuş dünyanın təsvirini görməlidir. Romanın yedinci hissəsinin iki son cümləsi Annanın təbirincə onun yer üzərindəki son təsəvvürü olaraq təqdim edilir, bu səbəbdən də biz başa düşürük ki, “iztirabları, yalanları, əzabları və zalımlığı ifadə edən kitab” həyat haqqında, əsasən də əsasən də Annanın həyatı haqqındadır, amma bu, əsla yazıçı və onun avtobioqrafik qəhrəmanı deyil”.

YAŞIN MƏHSULU

Bu romanda iki ruh halı qovuşub; həm qocalara xas müdriklik (Levin)

düşüncəsini barışdırma bilər”, - deyə Tolstoy 1870-ci ildə yazırdı. Bizim üçün Tolstoyun bəlli dövrlərə xas yaş xüsusiyyətləri haqqında düşüncələrində ədalətli olub-olmaması mühüm deyil, mühüm olan yazıçının şəxsi və ümumi imkanların birləşməsi haqqındakı şərhleridir”.

İNDİVİD MƏSƏLƏSİ

Frans Kafka və Marsel Prusta qədr naturalizm daha çox təbiətə aid edilirdi. Adı çəkilən iki müəllifin yaradıcılığı ilə naturalizm həm də zamanla şamil olundu. Kafkada hadisəsizlik fonundakı “donmuş zaman”, Prustda “gizli, yaxud şüuraltıda hə-